Turkish Studies Social Sciences

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 1223-1236
DOI: 10.29228/TurkishStudies.23448
ISSN: 2667-5617
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 28.06.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.08.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (26.07.2019)-Referee 2 (26.07.2019)

This article was checked by turnitin.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KENEVİR ÜRETİMİ

Deniz AKPINAR - Ahmet NİZAMOĞLU**

ÖZ

Devletler için ham madde ve ham maddeden elde edilen ürünler her zaman önemli olmuştur. Bu çalışmada kenevir bitkisinin menşei, Osmanlı'da kenevir üretimi ve tüketimi, Cumhuriyet döneminde kenevir ile ilgili yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde kenevirden üretilen çeşitli ürünlere ve üretimlerine değinilmiştir. Kenevir üretiminin hangi bölgelerde yoğunlaştığı ifade edilmiştir. Ayrıca kenevir üretimi dolayısıyla hem Osmanlı Devleti'nde hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında üretimi arttırmak amacıyla fabrika açma girişimlerine ve bunların sonuçlarına değinilmiştir. Dünya'da hangi ülkelerin ne kadar kenevir üretimi yaptığı ve bu duruma kıyasla Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin durumu ortaya konulmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kenevir arazilerinin üretim yapılan bölgelere göre dağılımı ve bu dağılıma paralel olarak elde edilen sonuçlara değinilmiştir. Çalışmamızda Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren devletin kenevir üretimindeki aksaklıkların tespiti noktasında ve ayrıca daha kaliteli kenevir üretmek amacıyla çeşitli uzmanlar aracılığıyla araştırmalarına ve bu minvalde elde ettiği sonuçlara yer verilmiştir. Genel olarak bu çalışmada kenevir üretiminin devletler için sağladığı birçok faydaya odaklanılmıştır. Ayrıca kenevir üretiminin yıllara göre dağılımı ve ihracatı ile ilgili tablolara yer verilerek kronolojik süreç takip edilmiştir. Bu çalışmamızda Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi belgeleri başta olmak üzere, Kastamonu Vilayet Salnamesi, Cumhuriyet, Hâkimiyeti Milliye, Ulus, Vakit, Akşam gazetelerine ve döneme ait araştırma

* Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü. E-posta: dakpinar@erzincan.edu.tr

* Doktora Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Programı, E-posta: Ahmet-349@hotmail.com

eserlere yer verilerek Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kenevir üretimi ve gelişimine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kenevir, Osmanlı Kenevir, Türkiye Kenevir. Kastamonu.

CANNABIS PRODUCTION FROM OTTOMAN TO REPUBLIC

ABSTRACT

For States, raw materials and products derived from raw materials have always been important. In this study, the origin of the cannabis plant, the production and consumption of cannabis in the Ottoman Empire and the studies on cannabis in the Republican period were discussed. Various products produced from cannabis and their productions are mentioned in the Ottoman and Republican periods. It is stated in which regions cannabis production is concentrated. In addition, the attempts to open a factory in order to increase production both in the Ottoman Empire and in the early years of the Republic and their results were mentioned. Which countries in the World produced how much cannabis has been demonstrated and in this case compared to the Ottoman Empire and the Republic of Turkey. Distribution of cannabis lands from Ottoman to Republic according to production regions and the results obtained in parallel with this distribution are mentioned. In the present study, the results of the government in the determination of the problems in the production of cannabis since the first years of the Republic and also by means of various experts in order to produce better quality cannabis were given. In general, this study focuses on the many benefits of cannabis production for governments. Moreover, the chronological process was followed by including tables on the distribution and export of cannabis production by years. In this study, especially the Ottoman Archives and Republican Archives documents, Kastamonu Province Yearbook, Hakimiyeti Milliye, Ulus, Vakıf, Aksam newspapers and periodical research works were mentioned and the production and development of cannabis from the Ottoman Empire to the Republic were mentioned.

STRUCTURED ABSTRACT

Growing cannabis and weaving under favour of fibers it dates back to time immemorial. The origin of the product seems in Asia and India firstly in B.C. 850. First purpose of this was start sowing to get oil from the seed, but then its fiber has been started to be utilized (Öğütçü, 1934, p.3). Historian Herodotos wrote his cadastral record books that there are a number of ropes and twines made from cannabis fibers. The Latins called "Kanbis Sativa" to cannabis. The Greeks called "Kanavis" to cannabis. The Portuguese called "Kanhamo" to cannabis. The Spanish called "Kanamo" to cannabis. The Russian called "Kanaple" to cannabis. The Polond called "Kanap" to cannabis. The Hungarians called "Kender" to cannabins. The Arabic "Kinnup" to cannabins. The Italians called "Kanapa" to cannabis. (Kendir ve Keten Sanayii Türk

Anonim Şirketi, 1935, pp.3-4). Finally the Ottomans called as “Kendir” or “Kenevir” to cannabis.

Cannabis has been processed as a very important raw material throughout history. The Ottoman Empire feature cannabis production thus “Tersane-i Amire” (Ottoman Army), provided is needs from cannabis. So the Ottoman Empire take care of on the production and supply of cannabis, which is on indispensable requirement for the Tersane-i Amire. It has carefully followed the process from the production of cannabis to its transportation and they have avoided any possible problems, Trabzon, Ordu, Canik, Aydın, İzmir, Urfa, Zonguldak and Kastamonu were come into prominence to cannabis of production in Ottoman Empire. The Ottomans especially followed the cities which have the most production of cannabis. In 1918, a cannabis company founded that name is “Kastamonu Kendir İstihalat ve İhracat Şirketi” in İstanbul. The Ottoman Empire haven't only used cannabis in the country, but also exported it to Europe according to the surplus needed. In the Ottoman Empire, not only domestic entrepreneurs attempt to cannabis production, but also foreign entrepreneurs attempted to production of cannabis until the end of 19th century to beginning of the 20th century. Before Worl War I, production of cannabis was appreaching 7 million kilos due to the devastation caused by the war, there have been reductions in cannabis production period by period.

From the early years of the Republic of Turkey the focus has been on cannabis production again. In 1924, Kastamonu deputy Mr. Halid pointed out production of cannabis in center of Kastamonu and Taşköprü. Mr. Halid also stated that one million kilos of cannabis is produced annually in Kastamonu in relation to the making of sacks and bags from cannabis, but he mentiond the cost of the production due to lack of a factory . However, the opening of a cannabis factory in Kastamonu was in 1947 (Kaş, 2011, pp.340-342). In the early years of the Republic of Turkey, world cannabis production was around 750.000 tons, of wich 500.000 tons belonged to Soviet Russia and 125.000 tons to Italy. Turkey is 10th in the world with 10.000 tons of cannabis production. In the first years of the Republic of Turkey, the most extensive areas of cannabis production in terms of land are: Kastamonu, İzmir, Samsun, Ordu, Zonguldak and Urfa respectively. In these years, the amount of land suitable for the cultivation of cannabis in Turkey is as follows: 20,000 hectares of Kastamonu, a 30-kilometer-long mass. In a scattered area, 10,000 hectares are in İzmir and Bursa. There is a total of 40,000 hectares of cannabis land in various parts of Turkey, including 10,000 hectares. In the early years of the Republic of Turkey, cannabis varieties are comparable to Italy, which is the best cannabis producer in these years (Kastamonu Yılığ, 1938, p.107).

Since the 1930s, cannabis production has been significantly focused on the previous years. According to the 1930 Industrial Congress reports, cannabis was concentrated in and around Kastamonu province. In addition, 600 lassos and strings stalls in the region by making production used into the country and exports to Europe was stated. It was thought that the Cannabis industry had advanced in Kastamonu during this period, and that a cooperative had been established due to the large number of shopkeepers and the fact that female workers were experts in this business. It was stated that by the construction of tether, kinnap and sack factory, Italy's goods could

be competitive. Otherwise, it is mentioned that both cannabis agriculture and the cannabis industry will be in a bad situation. In 1932, Soviet experts who came to Turkey within the framework of the first five-year industrial program submitted a proposal to the government for the establishment of six cannabis processing plants and two factories that would produce 9,800 tons of rope, thin lasso, sack and packaging weaving in their report on the development of the cannabis industry (Kaş, p.342). The Russian Investigation Commission investigated three towns (Tire, Ödemiş and Bayındır) in Turkey for the sack plant and the job of growing enough cannabis for this plant (Akşam, 4.10.1932). In 1933, 695,341 kilos of raw cannabis were exported from Istanbul to Marseille, Liverpool, Antwerp and Hamburg (Öğütçü, p.22). Between of 1923 and 1938, cannabis exports were made to Europe.

In 1935, the Ministry of Agriculture brought a specialist named Professor Tabler (Tobler) Ötey from Germany to investigate the production of linen and cannabis. The German expert and the accompanying delegation were sent to Kastamonu, Antalya, Mersin, Ödemiş and Tire to conduct investigations on the subject (Ulus, 5.09.1935). The German expert who did his work submitted his report to the ministry. Reviews by experts from abroad may be considered an important step in making cannabis production efficient.

In recent years, 19 provinces in Turkey are being evaluated within the scope of "cannabis production" field, Amasya, Antalya, Bartın, Burdur, Çorum, İzmir, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Malatya, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Uşak, Yozgat and Zonguldak are provinces that is within this scope. Because cannabis grows in a steppe climatic regions such as Kayseri and Yozgat, successful results can be achieved by giving the necessary attention to these regions. Nowadays no more cannabis is just rope, sack, etc. it is used not in the production of products but in many areas, especially in the health sector, paper making, fuel making, fabric making, automotive sector and cosmetics making. Billions of pounds will be added to the country's economy if Turkey gives the necessary importance to hemp production and breeding.

Keywords: Cannabis, Cannabis Ottoman, Turkey Cannabis. Kastamonu.

1. Giriş

Kenevir (kendir), kökeni M.Ö 850 yıllarına kadar uzanan en eski bitkisel ham madde kaynakları arasındadır. İlk olarak Asya ve Hindistan'da ortaya çıkan kenevir daha sonra hızla dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmıştır. Osmanlı Devleti ise klasik dönemden itibaren donanması için ihtiyacı olan urgan, halat vb. gibi malzemeleri kenevirden elde ederek yapmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti Tersane-i Amire için vazgeçilmez bir ihtiyaç olan kenevirin üretilmesine ve teminine ayrı bir önem vermiştir. Osmanlı Devleti'nde Trabzon, Ordu, Canik, Aydın, İzmir ve Kastamonu sancak ve vilayetleri kenevir üretiminde ön plana çıkmıştır. Özellikle Kastamonu Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kenevir üretiminin en çok yapıldığı bölgedir. Hatta Kastamonu kenevirleri zaman zaman Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde I. Dünya Savaşı'ndan sonra kenevir üretiminde düşüş yaşanmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kenevir üretimi önceki yıllara nazaran düşüşte olsa da Avrupa'dan uzmanlar getirilerek üretimin canlanması için çaba sarf edilmiştir. Ayrıca

Kastamonu'da kenevir fabrikası açmak ve bu fabrika sayesinde hem bölgenin kalkınması hem de kenevir üretiminin canlandırılması düşünülmüştür.

2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kenevir Üretimi

Kenevir yetiştirme ve lifleri sayesinde dokuma yapmak çok eski zamanlara dayanmaktadır. Kenevirin menşesine ilk olarak M.Ö 850 yıllarında Asya ve Hindistan'da rastlanmaktadır. İlk amaç olarak tohumundan yağ almak için ekilmeye başlamış ise de daha sonraları elyafından yararlanılmaya başlanılmıştır (Öğütçü, 1934, s.3). Ünlü tarihçi Herodot zamanında yazılan tahrirlerde kenevir liflerinden yapılan bir takım ipler ve sicimler olduğu ifade edilmiştir. Latinler Kenevire "Kanbis sativa", Yunanlar "Kanavis", Portekizler "Kanhamo", İspanyollar "Kanamo", Ruslar "Knaple", Polonyalılar "Kanap", Macarlar "Kender", Araplar "Kinnup" ve İtalyanlar "Kanapa" demişlerdir (Kendir ve Keten Sanayii Türk Anonim Şirketi, 1935, s.3-4). Osmanlı Devleti'nde ise "Kendir" veya "Kenevir" olarak isimlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Kanuni Sultan Süleyman devrinin amirallerinden Barboros Hayreddin Paşa Kaptan-ı Derya olduğu zamanlar idaresindeki gemilerin urgan ve halat ihtiyacını Kastamonu'da üretilen kenevirlerden karşılamışlardır (Öğütçü, s.3).

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın başlarından itibaren kenevir ihtiyacını Anadolu'da Aydın, Trabzon, İzmir, Canik, Ordu ve Kastamonu gibi vilayet ve sancaklardan karşılamıştır. Aydın'da XIX. yüzyılın başlarında Tersane-i Amire'nin ihtiyacını karşılamak amacıyla 3.500 kantarlık ham kendir üretimi yapılmış olup bu kendire Tersane-i Amire tarafından 31.500 guruş verilmiştir. Ancak Aydın'da Tersane-i Amire için gönderilmesi gereken kenevirde zaman zaman aksaklıklar yaşanmıştır bunun en önemli sebebi ise müslim ve gayr-i müslim tüccarlardan bazılarının keneviri Tersane-i Amire'ye göndermeleri gerekirken çeşitli yabancı tüccarlara gemiler aracılığıyla satarak daha fazla kar sağlama amacı gütmeleri olmuştur. Ancak bu durum devlet tarafından hoş görülmeyle Tersane-i Amire'nin ihtiyacının sağlanmasında müsamaha gösteren ve Tersane-i Amire'nin ihtiyacını göz ardı ederek kenevir satan kişilerin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Özellikle İzmir ileri gelenleri ve çeşitli tüccar grupları bu konuda uyarılmıştır (BOA, C.BH, 110/5302). Buradan anlaşıldığı üzere devlet kenevir ihtiyacı konusunda öncelikle kendi ihtiyacını sağlamaya çok önem vermiştir.

XIX. yüzyılın ortalarında Trabzon'da kenevir ilgili bir tezkireye bakacak olursak: Trabzon eyaletinde üretilen kenevirin Tersane-i Amire'ye bağlı malzemelerden bulunmuş olduğundan değeri bölgeden hesap olunarak bölge ahalisini memnun edecek fiyattan alınmasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Trabzon ahalisi kenevir üretimine eskiden olduğu gibi aynen devam etmekte olduklarından dolayı hazineye menfaati ve ahaliye zenginlik ve kolaylık sağladığından dolayı aynen üretimin devam etmesine karar verilmiştir (BOA, İ.MVL, 118/2917.). Trabzon Eyaleti ve sancakları XIX. yüzyıl ortalarında kenevir üretimi konusunda oldukça ön plana çıkmıştır. 1851 yılında Trabzon Eyaletine bağlı Canik ve Ordu sancaklarından Tersane-i Amire için yıllık olarak ayrılması gerekmekte olan kendirin bir süredir tahsil olamamasından dolayı bahriye muhasebesinden 1851 senesi de dahil olmak üzere önceki senelerden tahsil edilememiş olan bütün kenevir hasılatının tedarik edilmesi yönünde Trabzon Eyaleti uyarılmıştır. Canik Sancağı'ndan 18.342 ve Ordu Sancağı'ndan 14.968 kantar yollanılması tespit edilmiştir. Donanmayı Hümayun'un bütün aletlerinin sağlanmasının kendire bağlı olmasından dolayı donanma için epeyce alet gerekli olduğundan mevcut sancaklardaki kendirin bir an önce teslim edilmesi istenmiştir. Kendirin tahsil edilememiş olması Tersane-i Amire'nin işlerine sekte vereceği belirtilmiştir. Trabzon valisine peyderpey olarak bir an önce kendirin yollanması emredilmiştir (BOA, A.}MKT.NZD, 34/62.).

1867 yılında Canik Sancağı dâhilinde bulunan maden ocağı isimli çiftlik arazisinin Hristiyan'dan olan kiracıları tarafından kendir bedeli namıyla talep olunan paraların alınmamasına dair Rum patrikhanesine yazı gönderilmiştir. Tersane-i Amire Canik ve Ünye sancaklarından yıllık 6.000 kantar kendir elde ettiğinden kendir mahsulü olmayan kazalar sırasıyla paylarını tüccardan ve kendir yetiştiren kazalardan satın alarak teslim etmek gibi ağır bir yük altında kalmışlardır.

Memurların teftişiyle işin muteber fiyat hesabıyla bedeli bulunan 8 yük 31.000 guruş her kazanın vergisine ilaveten dağıtılmış olup ve şikayetçi olan çiftlik kiracıları dahi bu zamdan hissedar edilmiştir. Önceden böyle bir teklif ile yükümlü olmadıklarından ve zorunluluklarından bahisle talep olunan paraları ödeyemeyeceklerini söyleyerek hatta bir kısmı vatani terk etmeyi seçeceklerini belirtmişlerdir. Canik Sancağı'nın her kazasında kendir yetişmediği halde kendir yetiştirilen kazalardan kendir alındığına kıyasla değişimli olarak kendir işçisi aramanın uygunsuz olduğuna da değinilmiştir. Kendir işçisi bedeli olan 8 yük 31.000 guruşun vergiye ilavesi hangi kazada kendir üretilmekte ise oralardan 10/1 öşr alınıp kendir olmayan yerlerden ne aynen ve ne de bedelen bir şey elde etmeyerek adaleti sağlama düşüncesi hâkim olmuştur. 1867 senesinden itibaren Canik Sancağı'nın kendir üreticisi olan kazalarının hububat aşarıyla beraber kendir öşrü dahi müzayedeye verilip elde edilecek olan kendirin memurlara teslim edilmesi ve işçilerin tamamlanması için ne kadar kendir satın alınması gerekirse akçesinin her sene mal sandığından havale edilerek tersane bütçesine eklenmesiyle gösterilen gelir fazlasının kapatılması hususunda maliye nezaretine bildirilmiştir (BOA, A.}MKT.MHM, 382/59.).

XIX. yüzyılın ortalarında kenevir ziraatı ve amele ücretleri şu şekildeydi: Tersane-i Amire ihtiyacı için üretilen kenevirlerde ziraat ücreti olarak 8.340 guruş ve amele ücreti olarak da 155 guruş belirlenmiştir. Yine bu bölgede kenevir üretimi sırasında Ünyeli Ali adlı bir kenevir üreticisi amelelerin aylık ücretlerini ödememelerinden dolayı hapse atılmıştır. Devlet kenevir üretiminin aksamaması ister üretici olsun ister çalışan her türlü duruma müdahil olmuştur (BOA, MVL, 81/52.).

Aydın, Trabzon, İzmir, Canik, Ordu gibi bölgelerin yanı sıra Kastamonu Vilayeti Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar kenevirciliğin önemli bir merkezi olmuştur. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Kastamonu Vilayeti kendir ziraatı ve urgan imalinin önemli bir merkezi durumdadır. Kastamonu'da üretilen kendir ve urgan İstanbul'a ve hatta Avrupa'ya ihraç olunmuştur (Kastamonu Vilayeti Salnamesi, H.1288/M.1871, s.283.). Devletin ihtiyaç duyduğu urgan ve halatlar genellikle Kastamonu'dan temin edilmiştir. Kastamonu'da merkeze bağlı köyler, Taşköprü ve Daday en çok kendir ekilen bölgelerdendir. Şehir merkezinde İsfendiyaroğullarından kalma Kendir Hanı ve Urgan Hanı olmak üzere iki han bulunmaktaydı (Eski, 2016, s.134). Kastamonu Anadolu'nun en çok kenevir üretilen bölgesi olması hasebiyle burada ufak tezgâhlarda kenevirlerin saplarından iplerde yapılmıştır (Cemal, 1932, s.40). XX. yüzyılın başından itibaren başlıca ticari ürünleri kenevir, urgan ve tiftik üzerine yoğunlaşmıştır (Kütüklü & Tunçoğlu, 2012, s.148).

Kastamonu ve çevresinde meydana gelen kendir ürünlerinden ip, halat, kanavaçe ve çuval imal etmek üzere bir fabrika inşası için Maliye Nezareti Hukuk Müşaviri Muavini Hüsnü Beyefendi tarafından 1900 yılında imtiyaz istenmesi talep edilmiştir. Bu durum Nafia Meclisi'nden olumlu karşılanmıştır. İmal ürünlerin ithal edilmekte olduğu bu dönemde hem ülke içinde üretilen ürünlerin hem kullanım alanı hem de değeri olabilecektir. Ayrıca ülke içinde ticaretin ilerlemesine ve memleket servetinin muhafazasına hizmet edecek olan bu çeşit fabrikaların Osmanlı Devleti'ne faydaları olacağı gibi bu türlü girişimde bulunanların teşvik edilmesi amacıyla sermayelerinin devlet tarafından da desteklenmesinin uygun görüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca kantar vergisinin aynı şekilde alınmasına, fabrika önünde hazır edilecek olan belediye kantarıyla tartılmasının koşul olması uygun görülmüştür. Kastamonu vilayetinin başlıca ürünlerinden olan kendir ziraatının çoğalmasına hizmet ve yerli ürünlerin ağaçtan üretilen tezgâhlarla vücuda getirilen urgan ve kınabtan ibaret ve sınırlı bulunmakla ecnebi ürünleri geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ancak bu çeşit girişimlerin artması sonucu Osmanlı Devleti'nin mühim bir kısmının rahat edeceği aşına olan bu gibi kuruluşların bir taraftan da milli servetin ilerlemesine hizmet edeceğinden bölge ihtiyacına tamamıyla uygun görülmüştür. Ayrıca vilayetin kendir mahsulâtı ziraat erbabı tarafından tamamen Kastamonu içerisinde bulunan Nasrullah el-Kadi adıyla bilinen cami'-i kebirin gelirinden olan urgan hanına getirilerek satılmakta ve bundan yıllık 3-4 bin guruş elde edilerek caminin ihtiyaçları karşılanmakta olduğundan fabrikanın kurulmasından dolayı ürünler doğrudan fabrikaya aktarılacağından dolayı her sene hesap yapılarak cami ihtiyacı için eksik kalan gelirin imtiyaz sahibi tarafından karşılanması uygun görülmüştür. Hüsnü

Beyefendi'ye mukavelename de bazı düzenlemelerin yapılmasıyla anlaşma imzalanmış olup 25 seneliğine imtiyaz verilmiştir (BOA, A.}DVN.MKL, 41/5.). Bu sözleşmeye ek olarak Hüsnü Beyefendi veya şirket tarafından Darülaceze için yıllık 30 Osmanlı altını verilmesi kararlaştırılmış şart olarak eklenmiştir (BOA, DH.MKT, 2419/15.). 1912 yılında Nuri Bey'de Kastamonu Vilayeti'nde kendirden ip, halat, çuval, kanaviçe ve keten bezi, imal etmek üzere bir imtiyaz talep etmiştir ancak bu duruma karşılık olumlu veya olumsuz bir cevap alamamıştır (BOA, BEO, 4021/301545.). Buna benzer bir Kenevir imtiyazı İzmir'de Sadaret Mektubi Kalemi'nden Hikmet Beyefendiye verilmiştir (BOA, BEO, 1621/21566.).

XX. yüzyılın başlarında Kastamonu haricinde kenevir ile ilgili olarak birçok ziraat, imtiyaz ve vergi muafiyetleri söz konusu olmuştur. 1903 yılında Tersane-i Amire'de kendir muhafazasına mahsus mağazaların cam, çerçeve, çatı ve çeşitli bölgelerinin tamire muhtaç olduğu anlaşılmıştır. Bu tamiratların yapılması için 7.855 guruş onarım masrafının gerektiği anlaşılmış olup gerekli tamiratlar yapılmıştır (BOA, İ.BH, 5/36.). Selanik'te Hint keneviri dokunmaya mahsus imalathaneye Avrupa'dan ithal olunacak alet ve edevatın gümrük resminden muaf tutulması için imalathane sahibi tüccardan İlyâ Avram Torz tarafından talep edilmiştir. Alet ve edevatın fabrikaya gerekli olacağı anlaşılmışından dolayı yazılı eşyanın gümrük resminden istisnasına edilmesine karar verilmiştir (BOA, İ.RSM, 32/36.). Yine bu duruma benzer bir durum Maraş'ta 1910 yılına kadar zira edilmeyen kenevir tohumunu zira etmek isteyen Mehmed Ağa öşr vergisinden muaf tutulmak istemiştir ancak bu duruma olumlu yaklaşmamıştır (BOA, BEO, 3404/255286.). 1910 yılında Vardar Kapısı dışında kuracağı fabrikaya getireceği hint kenevirinin gümrük resminden muaf tutulmasını isteyen Çoninço Torz ve kumpanyası imzasıyla Selanik vilayetinden istek talep edilmiştir (BOA, DH.MKT, 2885/81.).

XX. yüzyılın başlarında kenevir imtiyazı ile ilgili olarak sadece yerli girişimciler teşebbüste bulunmamış yabancı girişimci ve şirketlerde çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Kenevir ziraat ve ticaretiyle meşgul büyük bir Macar şirketi kendir ziraatı arzusunda olarak bunun için Konya ve Ereğli civarında içinden su akan veya keneviri sulayacak kuyuları bulunan 10.000 hektar kadar arazi satın alma veya kiralamaya hazır olacağına ve bu şirket sonradan orada birde büyük kenevir fabrikası tesis etmek arzusunda olmuştur. Budapeşte'de Osmanlı ve Macar "Kalviye Direktörlüğü"nden alınan mektupta beyan edilmiştir. Bu duruma cevaben 10 Nisan 1912 tarihli tezkirede kenevir ziraat ve ticaretiyle uğraşmak üzere Konya Vilayeti dâhilinde bir fabrika tesis ve büyük ölçüde kendir ziraatlarının tatbiki arzusunda bulunan şirket için Nani Çavuşçu tarafından, Karaman, Söğütü ve Ereğli kazalarından birinde istenen miktarda arazi elde edilebileceği ve şirket bu suretle elde edilecek arazide ziraat yapmayı başardığı takdirde mukaveleye girişilmesi konusunda Konya vilayetine bildirilmiştir. Hariciye Nezaretinden alınan cevapta Macar şirketi adına hareket eden Mösyö Rodolf Lanek tarafından bazı malumat ve şartları içeren evrakın gönderildiği bildirilmiş ancak içindeki şartlar uygun bulunmamıştır (BOA, DH.ID, 99/14.).

1916 yılında tüccardan Habib Bey kendisine ait 150.000 okka kenevirin ihracına Kastamonu Vilayeti'nce engel olunduğunu ifade etmiştir. Kendisine verilen cevapta kenevirin ihracına engel olunması hakkında bir müdahale gerçekleşmedi belirtilmiş ancak kanuna uygun olarak vilayet dâhilindeki bütün kendirlerin harbiye nezaretinin ihtiyacı için satın alındığı belirtilmiştir (BOA, DH.İ.UM.EK, 19/98.).

15 Mayıs 1918 yılında merkezi Kastamonu olarak kendir üretimi için fabrika tesis etmek üzere 30 sene süreyle 75.000 lira sermaye ile "Kastamonu Kendir İstihsalat ve İhracat Şirketi" adı altında Münir ve Mehmed beyler ile arkadaşları tarafından bir şirket teşkili hususunda şuray-ı devlet ve meclis-i vükela kararlarıyla ruhsat almışlardır (BOA, BEO, 4525/339364.). 9 fasıl 47 maddeden oluşan mukavelenamenin içeriği kısaca şöyledir: 1. fasıl 4 maddeden (BOA, İ.DUİT, 122/26; Örnek teşkil etmesi babında:

Birinci Madde- Kendir ve istihsalatını ıslah ve tezyid ve bunun için fabrika tesis etmek üzere zirde muharririn imza Münir ve ve Mehmed beylerle Sabri ve Mehmed Besim ve Mehmed Şevki ve

Abdullah ve Ali ve Cemal efendiler ile tertib ve ihracı vecihati kararlaştırılan hisseler eshahı beyinde bir Osmanlı Anonim Şirketi teşkil olunmuştur.

İkinci Madde- Şirketin unvânı “Kastamonu Kendir İstihsalat ve İhracat Şirketi” olacak ve tâbi’iyyeti itibarıyla bilcümle muâmelatı hakkında Devlet-i Osmaniyyenin kavânîn ve nizâmât-ı hazire müstakbelesi tatbik edilecektir.

Üçüncü Madde- Şirketin merkezi Kastamonu olacak ve Memalik-i Osmaniyyenin sâir bir mahallinde veya memalik-i ecnebiyyede dahi şubeleri bulunabilecektir. Şube küşad edildikçe Ticaret Nezaretine malumat verilecektir.

Dördüncü Madde- şirketin müddeti bazı esbattan dolayı kati veya temdîd edilmedikçe suret-i kat’iyede teşekkül tarihinden itibaren 30 seneden ibaret olacaktır). oluşmakta olup şirketin teşkili, maksadı, ismi ve merkezi beyan edilmiştir. 2.fasıl 6 maddeyi içerip şirketin sermayesi ve hissedarları hakkında ayrıntılı malumatlar içermektedir. 3. fasıl 11 maddeden oluşarak şirketin iç işlerini ilgilendiren konular hakkında tespit yapılmıştır. 4. fasılda 11 maddeyi içermekte olup şirketin genel yapısı ve işleyişi ile ilgili kararlardır. 5. fasıl tek maddelik olup şirketin genel hesaplarının ne zaman yapılacağı konusunda işleyiştir. 6. fasıl şirketin kazançlarının paylaşılması ile ilgili 2 maddedir. 7. fasıl 3 maddeden oluşan ihtiyat akçesi kısmıdır. 8. fasıl şirketin süresi ve feshi ile ilgili konuları içeren 4 maddedir. 9 fasıl çeşitli içerikleri barındıran 4 maddelik bölümdür (BOA, İ.DUİT, 122/26.). Bu şirket Osmanlı Devleti’nde kenevir ile ilgili olarak kurulan ilk şirket olması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca sözleşmenin içeriği oldukça geniş olup her türlü ayrıntıda düşünülmüştür.

3. Cumhuriyet Dönemi Kenevir

Cumhuriyet’in ilk yıllarında dünya kenevir üretimi 750.000 ton civarında olup bu miktarın 500.000 tonu Sovyet Rusya’ya ve 125.000 tonu İtalya’ya aittir. Türkiye ise 10.000 tonluk kenevir üretimi ile dünyada 10. sıradadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında arazi bakımından en geniş kenevir üretimi yapılan bölgeler sırasıyla şunlardır: Kastamonu, İzmir, Samsun, Ordu, Zonguldak ve Urfa’dır. Bu yıllarda Türkiye’de kenevir ekilmesine elverişli toprak miktarı ise şu şekildedir: 30 kilometrelik bir saha uzunluğunda toplu olmak üzere 20.000 hektar Kastamonu’dadır. Dağınık bir mıntika içerisinde 10.000 hektar İzmir ve Bursa’dadır. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde de 10.000 hektar olmak üzere toplamda 40.000 hektarlık bir kenevir arazisi bulunmaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki kenevir cinsleri bu yıllarda en iyi kenevir üreticisi durumunda bulunan İtalya ile kıyaslanabilecek seviyededir (Kastamonu Yıllığı, 1938, s.107).

Kastamonu milletvekili Halid Bey 1924 yılı Ticaret Vekâleti bütçe müzakereleri sırasında söz alarak Kastamonu merkez kaza ve Taşköprü kazasında üretimi yapılan kenevire dikkat çekmiştir. Halid Bey kenevirin çuval ve torba yapımı için önemine değinerek Kastamonu’da yıllık bir milyon kilo kenevir üretimi yapıldığını ifade etmiş ancak fabrika olmadığından dolayı üretimin pahalılığına değinmiştir. Halid Bey yabancı kendirlerle rekabet edilmesi için Kastamonu’da bir kenevir fabrikası inşa edilmesini Ticaret Vekili’nden talep etmiştir. Ticaret Vekili Hasan Bey ise şuan bu durumun mümkün olmadığını ancak ileride Kastamonu’da urgan ve çuval fabrikası kurulacağını ve bunun içinde 100.000 liranın tahsis edileceği ifade etmiştir. Halid Bey 1925 yılında yine aynı isteğini belirtmiş ve ek olarak İtalya kenevirlerinin İstanbul piyasasındaki Kastamonu kenevirleriyle rekabet ettiğine değinmiş ve bir an önce fabrikanın inşa edilmesini talep etmiştir. Halid Bey 6 Kasım 1926 tarihinde Kastamonu’da kınnap ve urgan fabrikası inşa ettirilesi için Meclis Başkanlığı’na bir temenni önergesi vermiştir. Ancak Halid Bey’in önergesi bir cevap bulamamıştı (Kaş, 2011, s.340-342).

1928 yılı Liverpool Borsası’nda Kenevir tohumuna talep olduğu bildirilmiştir (Hakimiyeti Milliye, 03.01.1929.). Rusya’ya ihraç edilecek ürünler arasında Kastamonu’da yetiştirilen kenevir de bulunmaktaydı (Hakimiyeti Milliye, 15.01.1929). Su borularının kenevirle kalafatlanması önemli bir işlemdi. Türkiye’de 1928 yılında 5 milyon 709,390 kilo kenevir ve tohumu üretilmiştir (Vakit, 30.06.1929.). Ödemiş ilçesinde önemli miktarda kenevir üretmekteydi. İlçede 1929 senesinde 2.700

kilo kenevir üretimi yapılmıştır (Vakit, 29.09.1929.). Yine Tire kazasında 300.000 kilo kenevir üretilmiştir (Akşam, 29.12.1929.). Türkiye (1925-1928) yılda keten ve kenevir olmak üzere 210.000 liralık ihracat yapmıştır (Hâkimiyeti Milliye, 08.02.1930.).

Tablo 1: 1914-1938 Yılları Arası Kastamonu Vilayeti'nde Üretilen Ham Kenevir

Seneler	Üretim Kilo
1914	5.000.000
1924	1.916.440
1925	2.171.215
1926	2.396.500
1927	3.645.310
1928	3.000.000
1929	2.500.000
1930	2.855.000
1931	2.580.000
1932	2.890.000
1933	2.712.000
1934	3.000.000
1935	2.000.000
1936	2.200.200
1937	2.000.000
1938	2.000.000

1. Dünya Savaşı öncesi kendir üretimi 7 milyon kiloya yaklaşmakta iken daha sonraki dönemde kendir üretiminde giderek azalma gerçekleşmiştir. 1930 Sanayi Kongresi raporlarına göre kenevirin Kastamonu Vilayeti dâhilinde ve çevresinde yoğunlaştığı belirtilmiştir. Ayrıca bölgede 600 urgancı ve kınnapçı tezgâhları tarafından üretim yapılarak ülke içerisine ve Avrupa'ya ihracat yapıldığı belirtilmiştir. Kendir sanayinin bu dönemde Kastamonu'da ilerlemiş durumda olması, esnafın çokluğu ve kadın işçilerin bu işte uzman olmaları sebebiyle bir kooperatif yapılarak urgan, kınnap ve çuval fabrikası inşası suretiyle İtalya mallarına rekabet edilebilecek seviyeye gelebileceği ifade edilmiştir. Aksi takdirde hem kenevir ziraatı ve hem de kenevir sanayinin kötü duruma gideceğine değinilmiştir (1930 Sanayi Kongresi Raporlar, Zabıtlar, 2008, s.665,666.). Kastamonu Mebusu Hilmi Bey'de bu konuya dikkat çekerek: "*Hilmi Bey (Kastamonu), Kastamonu'nun hususî ihtiyaçlarına temasla kendir ve kenevir ihtiyacımızın vatanımızdan temini için bir kınnap fabrikasının tesisini ve hayvanların gübresinden istifade imkânının bahşolunması için muafiyetler vazı.*" (Hâkimiyeti Milliye, 18.05.1931). 17 Mayıs 1931 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi'nde, kenevir üretiminde önemli bir merkez olan Kastamonu'ya bu alanda bir fabrikanın kurulması dillendirilmiştir. Kastamonu'da kenevir imalatının destekleneceği beyan edilmiştir (Hâkimiyeti Milliye, 19.05.1931). Kenevir elyafını köklerinden ayırmaya yarayan makinenin ithalatından alınan gümrük vergisi muaf tutulmuştur (Vakit, 4.04.1932).

1932 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı çerçevesinde Türkiye'ye gelen Sovyet uzmanları kenevir sanayinin geliştirilmesi ile ilgili raporunda 9.800 tonluk halat, ip, ince urgan, çuval ve ambalaj dokuması üretecek altı kenevir işleme tesisi ve iki fabrika kurulması amacıyla Hükümet'e öneri vermiştir (Kaş, s.342). Rus inceleme heyeti, Tire, Ödemiş ve Bayındırda yapılacak çuval fabrikası ve bu fabrikaya yetecek kenevir yetiştirmek işi için bu üç kazada incelemeler yapmıştır (Akşam, 4.10.1932). Rus Heyeti: "*Anadolu'da yeniden yapılacak fabrikalar hakkında tetkikatta bulunmak üzere memleketimize gelmiş olan mütehassısların ikinci grubu teşkil eden yedi zat da dün akşam Rusya'ya hareket etmişlerdir. Mütehassıslar pamuklar, keten, kenevir ve kimya sanayii ve kurulacak fabrikalar hakkındaki tetkiklerini bitirmişler, fabrikalar için hazırladıkları iptidâî projeyi iktisat vekâletine vermişlerdir. Vekâlet bu projeyi tasvip etmiştir. Mütehassıslar Moskova'da, daha evvel oraya gitmiş olan arkadaşlarına iltihak ederek mütehassıs heyetin reisi profesör Orlofun riyaseti*

altında esas projeler üzerinde çalışmaya başlayacaklar, fabrikaların plânları, makinalar, fabrikaların işletici kuvvetleri etrafında mufassal projeler hazırlayacaklardır.” (Vakit, 4.11.1932.).

Profesör Orlofla beraber İstanbul’a gelen keten ve kendir uzmanı M. Golovin Kastamonu’da incelemeler yapmış, M. Golovin Türkiye’de yetişen keten ve kenevirlerin çok iyi cinsten olduğunu ve üretiminin çoğaltmak gerektiğini, üretimin artırıldığı takdirde Türkiye keten ve kenevir ithal etmeyeceği gibi bu ürünü ihraç edebilecek görüşündeydi (Vakit, 4.10.1932.). Bu şartlar altında 1933 yılında Mühendis Ahmet Asım Bey ve arkadaşları tarafından ip, sicim, urgan ve halat yapmak ve bunun gibi işleri yürütmek maksadıyla merkezi İstanbul olmak üzere 25 sene müddet ve 300.000 Türk Lirası sermaye ile “Kendir ve Keten Sanayii Türk Anonim Şirketi” kurulmuştur (BCA, 30-18-1-2/33-5-9.). Fabrika bir senede 450 bin kilo sicim üretmekteydi. Bu yıllarda Türkiye’nin sarfiyatı 700 bin kiloydu. Fabrika, kendir ve kenevir ihtiyacını Kastamonu’dan tedarik etmekteydi. Fabrika 90 işçi çalıştırmaktaydı (Akşam, 2.11.1933). Bu dönemde Kastamonu’da kenevir ziraati yapılan bölge Karasu, İğdir, Suçıkığı ve Başköy sularının aktığı bölgelerde Kastamonu merkez kaza, Taşköprü kazası ve Daday kazasında yapılmaktadır (Öğütçü, s.7).

Tablo 2: 1928-1933 Yılları Arası Kastamonu’dan Avrupa’ya İhraç Olunan Ham Kenevir (Öğütçü, s.22).

Yıl	Sevk Olunan Kilo	Tutarı Lira
1928	48.605	17.338
1929	61.400	22.349
1930	407.691	160.018
1931	140.45	4562
1932	44.842	8521
1933	695.341	139068

1933 yılında İstanbul’dan Marsilya, Liverpool, Hamburg, Anvers vb. memleketlere 695.341 kilo ham kenevir ihracatı yapılmıştır (Öğütçü, s.22).

1935 yılında Tarım Bakanlığı tarafından keten ve kenevir üretimi hakkında incelemeler yapmak üzere Almanya’dan Profesör Tabler (Tobler) Ötey adlı uzman getirtirilmiştir. Konu üzerinde incelemeler yapmak üzere Alman uzman ve B Ekrem Kastamonu, Antalya, Mersin, Ödemiş ve Tire’ye gönderilmiştir (Ulus, 5.09.1935). Çalışmalarını yaparak Alman uzman raporunu bakanlığa sunmuştur (Ulus, 18.09.1935). Ayrıca Prof. Tobler ve beraberindeki çeşitli uzmanlar 1937 yılında kenevir üretimi ile ilgili olarak Bursa’nın çeşitli bölgelerinde incelemelerde bulunmuştur (Cumhuriyet, 17.11.1937). Prof. Tobler’in Kastamonu’ya yaptığı seyahat ile ilgili değerlendirmeleri kısaca şu şekildedir: Kenevir üretimi ile ilgili ilk olarak ıslatma havuzlarının yetersiz ve düzensiz olduğunu belirterek bunların düzeltilmesini ifade ederek bu konuda ıslatma fenni alanında Dr. Ulbricht’i tavsiye etmiştir. Daha sonra makine tesisatının lüzumu üzerinde durarak 8 kenevir kırma ve 4 kenevir ezme makinelerini içeren bir makine gurubu oluşturulmasını teklif etmiştir. Prof. Tobler Kastamonu’da iyi kenevir yetiştirilmesi için en gerekli şartların zirai düzenlemeler olduğunu ifade etmiştir (Tobler, 1938, s.3-5).

Ziraat Bakanlığı kenevir önemli zirai ürünler arasında olmasından dolayı bu ürünün üretimini artırmak için 1937 yılında çalışma başlatmıştır. Ketenden imal edilen çuval ve diğer ürünlerin ülke içine üretilmesi kararı alınmıştır. Hatta ziraat odaları bazı il ve ilçelerde keten ve kenevir tohumu dağıtarak kenevir yetiştirmek için halkı teşvik etmiştir (Cumhuriyet, 22.03.1937). Ziraat bakanlığından B. Selim üretimi yerinde kontrol etmek için Kastamonu’ya görevli gönderilmiştir (Ulus, 31.03.1937). Selim Bey Nisan ayının ortalarına kadar bölgede çalışmalar yapmıştır. 1938 yılında keten, kenevir ve jüt endüstrisinde 3592 erkek, 2423 kadın olmak üzere toplam 6.015 kişi çalışmaktaydı (Ulus, 7.04.1938). Türkiye’den İngiltere’ye ihraç edilen üç yıllık kenevir ve keten tutarı, 1938 de 270, 1939 da 77.462, 1940 - 1941 de 1.029.000 Türk lirası olarak gerçekleşmiştir (Ulus, 18.09.1941).

1938 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Kastamonu'ya bağlı Gölveren'e giderek kenevir havuzlarını incelemelerde bulunarak ne kadar para sarf edildiği ve kendir işleri hakkında bilgiler almıştır. İnönü Ticaret Odası Başkanı Mehmet Rıza Saltuk'tan kenevir hakkında şu bilgileri almıştır. *"Taşköprü bir kendir memleketidir. Görülen bu mamuriyet hep bu kendir sayesinde. Kendir, buğdaydan çok faydalıdır. Yalnız ıslama ve soymada müşkülât kalksa memleket daha ziyade refaha erecektir. Bilhassa soyma, tarama fabrikaları kurmak mecburiyeti vardır. Bir tane Taşköprü'de, bir tane Gölveren'de, bir tane Şekerköprü'de, bir tane de Daday'a yakın yerlerde kendir soyma fabrikaları açılması çok lazımdır. Bunlar 80-100 bin liraya mal olabilen tesislerdir."* Mehmet Rıza Bey ayrıca Avrupalıların son yıllarda kenevir fiyatlarını yüksek bulmakta olduğunu ifade ederek kenevir almadıklarına değinmiştir. Ayrıca kenevirin askerî ihtiyaçlar için çok makul olduğunu ve çadır, çanta, örtü, muşamba gibi birçok ürünün kenevirden imal edildiğini ifade etmiştir. Taşköprüler ise İnönü'den bir kenevir fabrikası istemişlerdir (Pür, 2016, s.53,54.).

1939 yılında T.C. Ziraat Vekâleti tarafından basılan ve kenevir ile ilgili değerlendirmeleri içeren eser şu şekildedir: Kenevir üretiminin mevcut zamana kadar yalnızca ip ve urgan gibi ihtiyaçları karşıladığı ifade edilerek eğer kenevir dokuma sanayi daha fazla gelişirse ithal edilmek zorunda olan örtü, çadır bezleri, hortum vb. gibi ürünlerinde ülke içerisinde üretiminin yapılacağı ifade edilmiştir. Bu suretle de kenevir üretiminin kıymeti yükselerek üretim sahasının daha da genişleyeceği ifade edilmiştir. Türkiye'de kenevir ziraatı yapılan mıntıklar şu şekilde ifade edilmiştir (Keten-Kenevir, 1939, s.3,4) :

- Kastamonu: Ortalama olarak yıllık 3.000 ton üretimi ile en fazla kenevir üretimi yapılan bölgedir. Kenevir ziraatı merkez kaza ve Taşköprü kazasında yapılmaktadır.

- Tire, Ödemiş: Yıllık üretimi yapılan kenevir miktarı 1000 tondur.
- Amasya: Amasya'nın Gümüşhacıköy kazasında yıllık ortalama üretim miktarı 500 tondur.
- Urfa, Isparta, Edirne ve Bursa'da da küçük çaplı üretimler yapılmaktadır.

Kenevir ile ilgili çözüme kavuşturulması gereken sorunlar şu şekilde ifade edilmiştir(Keten-Kenevir, 1939, s.12.) :

- İyi tohum kullanmak.
- Daha sık ve düzenli bir şekilde tohum ekimini sağlamak.
- Tarlaya verilen suların daha kontrollü ve zamanında verilmesini sağlamak.
- En uygun hasat zamanının belirlenmesini sağlamak.
- Büyük ve küçük havuzlar inşa edilmeli ve ıslatma çukurlarının yapılması sağlanmalıdır.
- Yapılan havuzlarda ıslatma işi uzman kişiler doğrultusunda yapılmalıdır.
- Fazla üretim yapılan yerler ile işçi ücreti yüksek olan yerler de makine kullanımından yararlanılmalıdır.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle Kastamonu'da açılması planlanan kendir fabrikası bir süreliğine ertelenmiştir. 1942 yılında temeli atılan Kastamonu Taşköprü Kendir Fabrikası, Bakanlar Kurulu'nun 2 Ağustos 1945 tarihinde kabul ettiği "1945-1947 Ekonomide İvedili Plan"ın yürürlüğe girmesinin ardından Sümerbank tarafından 1947 yılında tamamlanabilmiştir (Kaş, s.421,422). II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 6 Nisan 1945 günü fabrikanın ihalesi yapılmıştır. Sümerbank Genel Müdürü Hulki Alisbah bu münasebet dolayısıyla Vali Mithat Altıok'a şu telgrafi göndermiştir: "Taşköprü Kendir Fabrikası'na ait inşaat mukavelesi bugün Bankamız adına akd olup bu işte şimdiye kadarki yüksek müzaheretinizi şükranla hatırlamakta ve bundan sonraki kıymetli yardımlarınızdan da emin bulunmaktayım. Yakında görüşmek ümidiyle". Vali Alıtok ise şu cevabı

vermiş: “Yıllardan beri beklediğimiz müjdenize sonsuz teşekkürlerle teşriflerinize intizardayız. Saygılar.” 2 Haziran 1945 yılında Taşköprü’de büyük bir kalabalık huzurunda temel atma töreni yapılmıştır. Vali Altıok temel atma töreninde konuşmasında Kastamonu’nun otuz senedir üzerinde ısrarla çalıştığı kendir fabrikasının açılmasının Kastamonu ve Taşköprü için oldukça faydaları olacağını ifade etmiştir. Vali Altıok “*Kendir müstahsilleri nasıl sevinmesinler ki, çoluk çocuklarıyla kendirlerini soymak için sabahlara kadar uykusuz geçen bir ömür tüketmeyeceklerdir. Bundan sonra kendirleri vinçlerle havuzlara inecek ve ıslanmış kendirleri yine vinçlerle havuzdan dışarı çıkarılacaktır. El ile soyma işini makine yapacaktır. Bilginin ve tekniğin kolaylıklarından faydalanacaklardır. Yine onlar sevinçli olarak anlıyorlar ve biliyorlar ki, bu tesisattan sonra kurulacak kendir mensucat fabrikası Taşköprü çevresine ve bütün Kastamonu iline yeni bir refah ve hayat vesilesi, yeni bir medeniyet kaynağı olacaktır*” sözleriyle fabrikanın bölge için önemine değinmiştir (Eski,153-155).

4. Sonuç

Kenevir, tarih boyunca oldukça önemli bir ham madde olarak işlenmiştir. Osmanlı Devleti kenevir üretimine önem vermiş ve bu sayede Tersane-i Amire ihtiyaçlarını kenevirten sağlamıştır. Kenevirin üretiminden taşınması kadar olan süreci titizlikle takip etmiş olup bu konuda yaşanabilecek aksaklıklarında önüne geçmiştir. Devlet özellikle Kastamonu, İzmir, Samsun, Ordu, Zonguldak ve Urfa gibi bölgelerde üretilen kenevirleri sürekli takip etmiştir. Hatta 1918 yılında “Kastamonu Kendir İstihsalat ve İhracat Şirketi” adı altında İstanbul merkezli de olsa bir kenevir şirketi kurmuştur. Osmanlı Devleti kenevirleri sadece ülke içinde kullanmamış olup ihtiyaç fazlalığına göre de Avrupa’ya ihraç etmiştir.

I. Dünya Savaşı’nın Osmanlı Devleti’nde yarattığı tahribat nedeniyle kenevir üretiminde azalma meydana gelmiş olsa da Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yeniden kenevir üretimi üzerinde durulmaya başlanılmıştır. 1924 yılında Kastamonu milletvekili olan Halid Bey Kastamonu merkez kaza ve Taşköprü kazasında üretimi yapılan kenevire dikkat çekmiştir. Halid Bey kenevirin çuval ve torba yapımı için önemine değinerek Kastamonu’da yıllık bir milyon kilo kenevir üretimi yapıldığını ifade etmiş ancak fabrika olmadığından dolayı üretimin pahalılığına değinmiştir. Ancak Kastamonu da bir kenevir fabrikası açılması 1947 yılını bulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kenevir üretiminin ıslah edilmesi için de yurt dışından çeşitli uzmanlar da getirilmiştir. Özellikle 1930’lu yıllardan itibaren önceki yıllara nazaran kenevir üretimi üzerinde önemle durulmuştur. 1923-1938 yılları arasında zaman zaman Avrupa’ya kenevir ihracatı yapılmıştır.

Son yıllarda Türkiye’de 19 il “Kenevir Üretim” sahası kapsamında degerlendirilmekte olup Amasya, Antalya, Bartın, Burdur, Çorum, İzmir, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Malatya, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Uşak, Yozgat ve Zonguldak bu kapsama giren illerdir. Kenevirin Kayseri ve Yozgat gibi iklim bölgelerinde yetişiyor olması sebebiyle bu bölgelere gereken önem verilerek, bu şehirlerde iktisadi olarak geri geri kalmış ileçelerde kenevir üretiminden başarılı sonuçlar elde edilebilir. Günümüzde artık kenevir sadece ip, çuval, halat vb. ürünlerin yapımında değil sağlık sektörü, kâğıt yapımı, yakıt yapımı, kumaş yapımı, otomotiv sektörü ve kozmetik yapımı başta olmak üzere birçok alanda kullanılmaktadır. Türkiye’nin kenevir üretimi ve ıslahına gereken önemi vermesi durumunda ülke ekonomisine milyarlarca liralık bir katkı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

Osmanlı Arşiv Belgeleri

BOA, C.BH, 110/5302.

BOA, İ.MVL, 118/2917.

BOA, A.}MKT.NZD, 34/62.

BOA, A.}MKT.MHM, 382/59.

BOA, MVL, 81/52.

BOA, A.}DVN.MKL, 41/5.

BOA, DH.MKT, 2419/15.

BOA, BEO, 4021/301545.

BOA, BEO, 1621/21566.

BOA, İ.BH, 5/36.

BOA, İ.RSM, 32/36.

BOA, BEO, 3404/255286.

BOA, DH.MKT, 2885/81.

BOA, DH.İD, 99/14.

BOA, DH.İ.UM.EK, 19/98.

BOA, BEO, 4525/339364.

BOA, İ.DUİT, 122/26

BOA, İ.DUİT, 122/26.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/33-5-9.

Salnameler

Kastamonu Vilayeti Salnamesi, H.1288/M.1871.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyeti Milliye

Ulus

Vakit

Araştırma Eserler

1930 Sanayi Kongresi Raporlar, Zabıtlar, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, Ankara Sanayi Odası, Ankara, 2008.

Avcı, Cemal; “19. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu Vilayeti”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.1, S:24, 2012, s.17-33.

Cemal, Ahmet; *Vilayetlerimiz Kastamonu ve Zonguldak*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Çoban, Faruk; *H. 1288 (M. 1871) ve H. 1317 (M. 1899) Tarihli Kastamonu Vilayeti Salnameleri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006.

- Eski, Mustafa; *İmparatorluktan Cumhuriyete Kastamonu Ekonomisi 1880-1960*, Katso, Kastamonu, 2016
- Harmancıoğlu, Mustafa; *Kastamonu'da Kenevir Ziraati ve Urgancılığın Bugünkü Durumu*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1959.
- Hasan Kaş, *T.B.M.M.'de Kastamonu Milletvekilleri ve Çalışmaları (1923-1946)*, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- İncekara, Fethi; “Kenevir Bölgelerimize Toplu Bir Bakış”, *Çiftçi*, c.8, S:88, 1953, s.76-78.
- İncekara, Fethi; “Kenevir Üzerindeki Sıra Arası ve Tohumluk Miktarı Denemelerimiz”, *Çiftçi*, c.8, S:94, 1953, s.224-228.
- Kastamonu Yıllığı 1938*, Cumhuriyet'in 15. Yılı Anması, Tan Matbaası, İstanbul, 1938.
- Kendir* (Menşei, Tarihi, İşlenmesi, Hastalıkları ve Ticaretine Aid Muhtasar ve Faydalı Malumat), Kendir ve Keten Sanayii Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1935
- Kendir ve Keten Sanayii Türk Anonim Şirketi, *Kendir*, İstanbul, 1935.
- Keten-Kenevir*, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Ankara, 1939.
- Kütüklü, Ferhat; Tunoğlu Kamil; *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kastamonu*, Ed. İlhan Kütüklü, İstanbul, 2012.
- Maden, Fahri, “XVIII. Yüzyıl Sonu XIX. Yüzyıl Başlarında Kastamonu'da Esnaf Grupları, Zanaatkârlar ve Ticari Faaliyetler”, *Karadeniz Araştırmaları*, S:15, Güz 2007, s.149-167.
- Öğütçü, Mahir; *Kastamonu Vilayeti Merkezinde Kendir Ziraati ve Urgancılık Sanatı*, Kastamonu Vilayet Matbaası, Kastamonu, 1934.
- Pirhasoğlu, Mecit; “Türkiye'nin Sınaî Bitki Potansiyeli ve Kendir-Kenevir Üretimi”, *İktisat Dergisi*, S:60, 1969, s.3-9.
- Pür, Emine; *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının Kastamonu Gezileri*, T.C. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu, 2016.
- Tobler; *Kenevir, Keten, Jüt Mühassısı Sıfatile 1937 Eylülünden Teşrinisanisine Kadar Yapılan Seyahata Ait Rapor*, Ziraat Kongresi, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1938.
- Tobler; *Kenevir, Keten, Jüt Mühassısı Sıfatile 1937 Eylülünden Teşrinisanisine Kadar Yapılan Seyahata Ait Rapor*, T.C. Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1938.
- Yazar yok, “Kenevirciliğimiz ve Kenevir Endüstrimiz”, *Çiftçi*, Y:1, S:2, 1945, s.4-6.